

VILJANDI 700. JUUBELI TÄHISTAMISEST 1983. AASTAL

Ülo Stöör, Viljandi vanalinna arhitekt

See ei olnudki nii ammu

See ei olnudki nii ammu. Töötasin tollal Viljandi Rajooni RSN Täitevkomitee Ehituse ja Arhitektuuri osakonnas arhitektina ning olin tegev nii linna hoonete värvipasside koostamisel, mis oli minu tööülesanne aastatel 1982–83, kui ka linnaehituse- ja ajaloolaste ürituste korraldamise ettevalmistamisel ja läbiviimisel.

Linna juubeli tähistamise kava ja sellekohased pidulikud ettevõtmised tuli korralikult läbi mõelda ning selleks moodustada ka toimkonnad. Kuidas nii tähtsat juubelit tähistada? Eestlaste uhkus ja rahvuslik eneseväärikus oli aastatega kasvanud, eriti Viljandimaal. Põhines see kas laulupidudel, headel tootmistulemustel võrreldes teiste liiduvabariikidega, olümpiaregati korraldamisel või lihtsalt üleolekus Vene värgist. Tahtmist ja pealehakkamist oli rohkem, kui juubeli korraldajad algul lootsid.

Nüüd, vaadates olnule tagasi läbi arhiivimaterjalide, võib üllatuda juubelit kajastava materjali rohkuses. Suur osa sellest on Viljandi Maa-arhiivis säilitatud Viljandi Rajooni RSN Täitevkomitee Kultuuriosakonna poolt kogutud üheksas kaustas, nimetuse all “Viljandi 700” (VLMA f. 587, n. 2, s. 133–141). Need säilikud sisaldavad ajalehtede väljalõikeid, kutseid, aukirju, sõpruslinnade Cēsise, Porvoo ja Valmiera päevadega seotud materjale, rinnamärke, nahkehistoid, suveniire ja brošüüre ning afišse ja lisaks veel juubeliaasta puhul ilmunud trükised. Viljandi Muuseumis on hoiul juubelimedal (vermiti 100 tükki), selleks puhuks trükitud juubeliembleemiga värvilised kilekotid jpm (VM 9933: 1–40). Juubeliüritusteks lasti välja ka tuletikkude suveniirtoosid ja -pakid, aga

Juubeli logo

ja medal

Juubelivimpel

kindlasti veel midagi, mis pole arhiividesse jõudnud.

Ümmarguse juubeliembleemi kujundas raamatukaupluse Sõprus kunstnik Jüri Müürisepp, kes juhtis ka juubeli tähistamiseks moodustatud kunstnike nõukogu. Medal kujundati ning valmistati Tallinnas tehases Vihur, tuletikkude suveniirtoosid ja -karbid kujundas Mia Kaljo (Tee Kommunismile nr 4, 8.01.1983).

Aukirjad ja kutsed kujundas sisearhitekti diplomiga kunstnik Malle London, samuti tegi ta Raekoja esimese korruse saali sisekujunduse; vappidega leentoolid valmistas Viljandi tisler ja harrastuskunstnik A. Karu.

Vitraažid ja laevalgustid kavandas ning valmistas klaasikunstnik Kalev Roomet (Malle Londoni... 16.04.2004).

Raekoja ukse kohal oli Eesti ajal kipsist värviline linnavapp, mis oli ka säilinud. Nüüd otsustati paigaldada samasse kohrutatud vaskplekist linna vapp, mis on seal tänini. Ukse ette paigaldati graniidist lävepakk, millesse raiuti aastaarv. Loomulikult remonditi ja värviti ka hoone seest ja väljast.

Kes ütles esimesena, et tähistame Viljandi linna 700. juubelit, on seni dokumentaalselt välja selgitamata. Üks varasem sõnavõtt sellel teemal oli Viljandi Linna Rahvasaadikute Nõukogu 16. koosseisu neljandal istungjärgul 19. detsembril 1980, kui Viljandi Rajooni Kommunaalteenistuste Kombineadi juhataja Jaan Akk ütles: "1983. aastal saab Viljandi linn 700-aastaseks. Juba nüüd on vaja hakata kõigele mõtlema, mida tehakse ära oma ettevõtte heaks ja millised on plaanid linna heakorrale. Rahvasaadikutel palun teha see teatavaks oma asutustes ja ettevõtetes." (VLMA f. 846, n. 1, s. 933).

Aleksander Sepa põhjalik sõnavõtt juubeli teemal koos vajalike meetmete esitamisega oli Viljandi Linna Rahvasaadikute Nõukogu 16. koosseisu kuuendal istungjärgul 29.04.1981. a (VLMA, f. 846, n. 1, s. 968).

Samast ajast on pärit Viljandi linna RSN Täitevkomitee 23.03.81 kiri nr 41/23, mille punkt 15 on sõnastatud järgmiselt: "Kutsuda 1983. a Viljandi linna 700. aastapäeva pidustustele Porvoo Linnavolikogu

Kutsekaart juubeliüritustele.

*Ootame Teid
Viljandi 700. aastapäevale
pühendatud
pidulikule istungjärgule
reedel, 23. septembril kell 16
Viljandi Draamateatris
«Ugala».*

*Kogunemine pargade viimiseks
Uueveski vennaskalmistule on
kell 15 Nõukogude väljakul.*

*Viljandi Linna RSN
Täitevkomitee*

Kogumiku “Kodulinn
Viljandi” esikaas.

3-liikmeline delegatsioon ja Porvoo meeskoor “Porvoon Mieslaulajat” (60 liiget).” (VLMA f. 846, n. 23, s. 993). See oli juba rahvusvaheline tasand, ehkki ühingu NSVL-Soome vahendusel. Viljandi linna juubeli tähistamise ajakavasse oli haaratud ka Madisepäeva lahingu mälestuslõke, mis süüdati 21. septembril 1983 kell 20.00 Vanamõisa väljal.

Samm-sammult, aga kindlalt edasi

Tunnussõna “Viljandi 700” all kulges kogu Viljandi linnaelanike elu aastal 1983, olgu isetegevuse ülevaatused, laulupäevad, spordivõistlused või kohaliku ajalehe Tee Kommunismile artiklid, mis ilmusid juubeliembleemi all esimesest numbrist kuni aasta viimaseeni.

Eesti NSV Looduskaitse Selts oli tollal ainus ühiskondlik organisatsioon, mis koondas rahvuslikult mõtlevaid haritlasi ja seda eriti Viljandis. Kuulusin ka ise selle ridadesse alates aastast 1967. Looduskaitse Seltsi liikmed olid enamuses ka hilisemate esinejate seas 21. septembril 1983 Viljandi linna 700. aastapäevale pühendatud teaduslikul konverentsil “Kodulinn Viljandi”, aga ka juubelipäevaks ilmunud samanimelise raamatu artiklite autorid (Kodulinn Viljandi 1983). Juubeliks ilmus ka bibliograafiline väljaanne “Viljandi läbi aegade” (1983).

Ajakirjanduse suhtumine oli heatahtlik ja julgustav, samuti ka raadio ja televisiooni reportaažid ning intervjuud. Juubeliaastat alustas

—
PLENAARISTUNG

Juhataja UNO VEEPERV — Viljandi Rajooni RSN Täitevkomitee esimees.

Kell 9.30 näituse «Viljandi 700» avamine.

Kell 10 konverentsi algus.

Seitse aastasada.

REIN ELVAK — EKP Viljandi Rajooni-komitee I sekretär.

Kodulinn koduseks.

ALEKSANDER SEPP — Viljandi Linna RSN Täitevkomitee esimees.

Viljandi teaduslik uuritus.

JAAN ELART — Eesti NSV Looduskaitse Seltsi esimehe I asetäitja.

VAHEAEG

Sakalamaa pealinn Eesti rahvusliku liikumise keskes.

EA JANSEN — Eesti NSV TA Ajaloo Instituudi kultuuriajaloo sektori juhataja, ajaloo-eaduste doktor.

Viljandi looduskeskkonna seisund, looduskaitse tulemusi ja perspektiive.

HELMUT HALLEMAA — Viljandi Rajooni Agrotööstuskondise maastikuhoolduse ja keskkonnakaitse peaspetsialist.

Viljandi vanalinna kaitsest.

FREDI TOMPS — Eesti NSV Riikliku Ehituskomitee Vabariikliku Arhitektuurimälestiste Kaitse Inspektsiooni juhataja.

VASTUSED KOSIMUSTELE

Kella 13.30—14.30 on lõunavaheaeg.

Kell 15 algab töö sektiioonides.

Ettekannete pikkus plenaaristungil 25 minutit.

TEADUSLIK
KONVERENTS

„KODULINN VILJANDI“

1983. a. 21. septembril

I. LOODUSE JA MAJANDUSE SEKTSIOON
EKP Viljandi Rajoonikomitee saalis, Nõukogude väljak 6.

Juhataja HELMUT HALLEMAA — Viljandi Rajooni Agrotööstuskondise maastikuhoolduse ja keskkonnakaitse peaspetsialist

Algus kell 15.

Ajaloolis-geograafilisi piirjooni Viljandi arengust läbi sajadite.

ENDEL VAREP — TRÜ füüsilise geograafia kateedri professor, geograafiateaduste kandidaat.

Viljandi geomorfoloogiline omapära.

ERNA LOOKENE — TRÜ geoloogiakateedri dotsent, geoloogiategaduste kandidaat.

Üks Viljandile omane taimekoostlus — salumets.

TOOMAS FREY — professor, Eesti NSV TA ZBI sektorijuhataja, bioloogiategaduste doktor.

Viljandi sambikuharuldused ja õhu puhtus.

HANS TRASS — Eesti NSV TA korrespondentliige, professor, TRÜ taimesisüsteematika ja geobotaanika kateedri juhataja, bioloogiategaduste doktor.

Viljandi tööstuse arenguaspektid.

VELLO TARMISTO — Eesti NSV Majanduse Instituudi direktor, majandusteaduste doktor.

VAHEAEG

Konverentsi kava

kohalik ajaleht Tee Kommunismile intervjuudega rajooni ja linna juhtivate ametnikega. Ajalehes ilmusid artiklid linna ajaloo, kultuurist ja heakorrast, kõik seotud teemaga “Viljandi 700”. Viljandi linna juubelile pühendas ka 23. septembri Sirp ja Vasar peaaegu terve numbril, alates Viljandi linna vaadetega esilehel – “Viljandil on juubel”. Jätkusid artiklid “Viljandi 700-aastane” ja “Möödunud aastasajad” (autor Rein Joost), “Viljandi täna” (küsitleja Mart Tarmak) ning Mirjam Peili südamlik intervjuu arhitekt Ott Puuraidiga.

<p>Viljandi — Sakalamaa keskuse rahvastiku dünaamikast ja kujunemisest.</p> <p>ANN MARKSOO — TRU majandusgeograafia kateedri dotsent, geograafiaeaduste kandidaat.</p> <p>Viljandi kaubanduse sotsiaalistlik ümbersünd aastail 1940—1941.</p> <p>HARDU TOOMET — Eesti NSV Looduskaitse Seltsi Viljandi osakonna aseesimees.</p> <p>Viljandi — koollinn.</p> <p>ENDEL LAUL — Eesti NSV TA Ajaloo Instituudi kooliajaloo sektori juhataja, ajalooeaduste kandidaat.</p> <p>VASTUSED KOSIMUSTELE</p> <p>II. AJALOO JA KULTUURI SEKTSIOON noortemajas, Jakobsoni t. 18.</p> <p>Juhataja RAIVO MANDMAA — Viljandi rajooni arhitekt.</p> <p>Algus kell 15.</p> <p>Viljandi vanemast ajaloost.</p> <p>VELLO LOUGAS — Eesti NSV TA Ajaloo Instituudi vanemteadur, ajalooeaduste kandidaat.</p> <p>Viljandi linnaruumi arhitektuurilisest kujunemisloost.</p> <p>OLO STÖÖR — Viljandi Rajooni RSN Täitevkomitee ehitus- ja arhitektuuriosakonna arhitekt.</p> <p>Keskaegne Viljandi.</p> <p>KAUR ALTOA — Kultuurimälestiste RPI teise osakonna kunstiajaloolane.</p> <p>Revolutsioonilisest liikumisest Viljandis.</p> <p>REIN JOOST — Viljandi Koduloomuuseumi vanem teaduslik töötaja.</p> <p>Kirjanduslik Viljandi.</p> <p>ENDEL PRIHDEL — Eesti NSV teeneline kultuuritegelane, kirjastuse «Eesti Raamat» eesti klassika ja kirjanduseaduse toimetuse teaduslik toimetaja.</p> <p>VAHEAEG</p>	<p>Viljandi kunstielu algusest.</p> <p>REIN LOODUS — Eesti NSV TA Ajaloo Instituudi vanemteadur, ajalooeaduste kandidaat.</p> <p>«Ugala» enne ja nüüd.</p> <p>OSVALD TOOMING — kirjanik.</p> <p>Viljandi muusikaelu.</p> <p>KALLE TAMRA — Viljandi Näidislavastuse direktor.</p> <p>Arhitekt Karl Burmani looming Viljandis.</p> <p>LEO GENS — Eesti NSV Riikliku Kunsti Instituudi kunstiajaloo kateedri dotsent, kunstiteaduste kandidaat.</p> <p>Pärnu—Viljandi—Tartu veetee. Müüt või tegelikkus?</p> <p>HENN MOORA — Viljandi Koduloomuuseumi direktori asetäitja teadusosal.</p> <p>VASTUSED KOSIMUSTELE</p> <p>Ettekannete pikkus 20 minutit.</p> <p>ON AVATUD NÄITUSED:</p> <p>«Viljandi 700» — «Ugalas», Vaksali t. 7.</p> <p>Arhitektuurinäitus — noortemajas, Jakobsoni t. 18.</p> <p>Postkaardinäitus — kultuurimajas, Tallinna t. 5.</p> <p>Näitus Soome loodusfotograafide Seppo Keräneni ja Arno Rautavara loomingust — Viljandi Tarbijate Kooperatiivi saalis, Tallinna t. 3, II korrus.</p> <p>«Viljandi sõpruslinnad» — muuseumis, Tombi pl. 12.</p> <p>Raamatunäitus — keskraamatukogus, Pioneeri t. 6.</p> <p>Viljandi Linna RSN Täitevkomitee</p>
---	--

Konverentsi kava

Hirmud sinimustvalge ees

Linna juubeli tähistamiseks võeti ette ka hoonete fassaadide remont, eeskujuks Tallinna tegevus enne olümpiaregatti aastatel 1978–1980. Viljandi Linna RSN Täitevkomitee esimehe Aleksander Sepa ja Viljandi Rajooni RSN Täitevkomitee esimehe asetäitja Aksel Lundi eestvõtmisel õnnestus Tallinnast saada hoonete välisvärvide limiit.

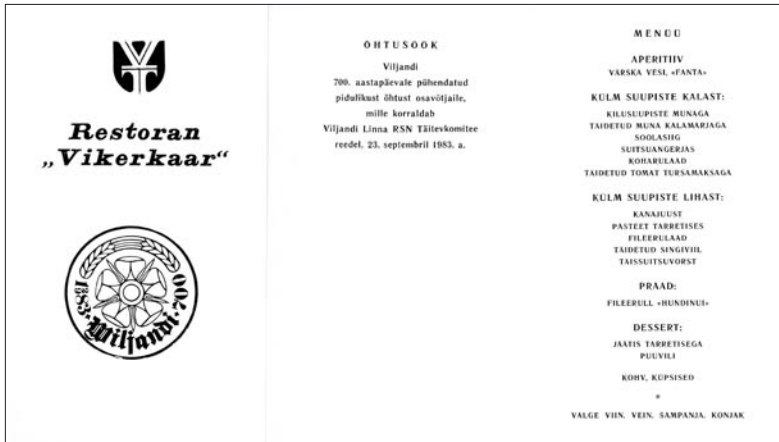
Koostasid Viljandi hoonete värvipassid (põhiliselt kesklinna hooned arvestades), mille põhjal Elamute Valitsus tegi kalkulatsioonid ja tellimised nõutavas toonis värvidele.

Plenaaristungi presiidium. Ugala, 23. september 1983.

Muidugi juhtus ka seda, et nõutavat heledat kollakat või valget tooni Tallinna laos ei olnud ning selle asemel saadeti näiteks pruunikaspu-nast või sinist, mida laos oli ja ilmselt ei tahetud Tallinnas kasutada.

Kui ütlesin, et sinist hoonet värvipassides ei ole, otsustas A. Lund, et värvitagu siis siniseks elumaja Lossi ja Tartu tänava nurgal. Selgitasin A. Lundile juhtumit, kui Pirita Olümpiakeskuse välisviimistluseks olid projekti järgi planeeritud sinised katteplaadid. Need jõudsidki Soomest aastal 1980 Tallinna. Kuid venestamise ideoloogid leidsid, et sinine sein, valged aknaraamid ja must asfalt ongi natsionalistlik sini-mustvalge, mille vastu tuleb igati võidelda ning plaadid laaditi laevale ja saadeti Soome tagasi, asemele telliti rohelised. Pärast nimetatud Viljandi maja (Tartu ja Lossi nurgal) siniseks värvimist algas ka meil arusaamatus, aknaraamid ja ehisdetailid olid ju valged ning asfalt tänaval loomulikult must. Venekeelne sõim telefonis ei lasknud ennast kaua oodata, et mida te natsionalistid teete. Venelasi oli Viljandis vähe, kuid nad helistasid ka kuhu vaja ning näägutamine parteikomiteest siiski tuli. Teine lugu oli raekoja siseviimistlusega, kus jälle esines see kardetud värvikombinatsioon ning tuli aru anda, et miks me ise ei näe, mis on juhtunud? Kolmas ehmatus tuli Aleksander Sepal üle elada siis, kui talle kohaliku parteijuhi poolt öeldi, et Ugala uus eesriie on “fašistide pruun” ja sellise eesriide kasutamine on poliitiliselt väär. Järgmiseks päevaks pidi olema muretsetud uus eesriie ja partei esinda-

Kutsekaart pidulikule õhtusöögile.

ja pidi vaatama tulema ning loa andma selle kasutamiseks. Kuid küllalised olid juba Viljandis. Eesriiet oli Arsio kootud peaaegu kaks aastat ja see oli nüüd esimest korda kasutusel. Teatri direktor Enn Kose ehmatas samuti, kuid valgustaja ütles, et selle ideoloogide “suure mure” lahendamise ära. Värviliste projektoriga suunati eesriidele sobiv valgus ja “pruun hädaoht” oli selleks korraks möödas. Partei juht tuli uuesti kohale, vaatas ja ütles, et näed, Sepp, kõik on võimalik. Pidulik istung võis järgmisel päeval alata (Aleksander Sepa... 16.04.2004).

Kurioosne tänapäeval, aga küllaltki närvesööv tollal.

Eesti jonn viib sihile

Pidupäeva saluudi idee pärineb Aleksander Sepalt, tema soov oli linna juubelit väärikalt ja meeldejäädavalt tähistada. Aga kuidas saada pürotehnikat, kes annab selle kasutamiseks loa? Tallinnas lasti saluuti kahuritest Russalka juures mere ääres. Kuidas lasta Viljandis? A. Sepp rääkis sellest Tallinnas, kuid vabariigi valitsuse ametnikud löid käega põhimõttel, kui ise asjad korda ajad, tee, aga meid jäta mängust välja. Saluut oli tollal lubatud ainult liiduvabariikide pealinnades ja kangelaslinnades.

A. Sepp ei jättnud jonnika siiski, et saluudi kord on määratud NSV Liidus Kaitseministeeriumi poolt ning minister annab iga

kord selleks eraldi käskkirja. Vanasõna ütleb: “Kus häda kõige suurem, seal abi kõige ligem.”

A. Sepp tundis tol ajal Iževski Autotehase direktorit. Talle meenus, et see mees tunneb ju kaitseminister Ustinovit, kes oli kunagi autotehases kõrgel ametikohal töötanud, oli sealt kandist pärit ja suvitas Iževski lähedal valitsuse residentsis. Autotehase direktor palus A. Sepal kohale sõita ja lubas saluudi korda ajada. A. Sepp sõitis Iževskisse, kahekesi koos sõideti ministri poole. Kui kohale jõuti, selgus, et Ustinov oli Moskvasse lennanud. Valitsuse residentsis võeti neid hästi vastu ja kaeti laud. Kui oli juba küllalt istunud ja vesteldud, otsustati uljalt helistada Kremliisse. Võeti otseühendus ja range sõjaväelase hääl vastas, et kaitseministri sekretär kuuleb, ja ühendas ministriga. Sepp tutvustas ennast, mainis lühidalt, et on üks mure ja ulatas toru sõbrale ning autotehase direktor ajas jutu lõpuni. Minister lubas algul 20 lasku, nagu pealinnadele lubatud, sest 21. lasu nimetus oli “Rahvaste sõprus”, mida võisid lasta ainult kangelaslinnad, pärast olla minister öelnud, et kui 700. juubel, võib ka 21 lasku ja nii lõpuks Viljandis lastigi. Minister andis käskkirja.

Luba käes, läks asi liikuma. Saluudi tehniliseks korraldajaks palgati Elva lasketiiru direktor; temal olid ainsana sellel tasemel pürotehniku paberid. Lõhkeaine ja madalad mortiiRID toodi Viljandisse, osa torusid toodi Kremlist. Viimane närveldamine oli saluudi õhtul, mortiiRID olid Tarbijate Kooperatiivi õuel, sadas paduvihma, aga laskemoon ja elektriühendused hoiti kuivana ning 21 lasku lendas pilvede poole. Seda vaatas pealt ka juubeli külaline ja peokõneleja, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees Arnold Rüütel koos abikaasaga. Eesti jonn jäi võitjaks (Aleksander Sepa... 15.04.2004).

Tegime oma tahtmist

Parteil ja valitsusel olid omad tähtpäevad, neid tähistati vastavuses kõrgemalt poolt määratud rutiinile. Pealegi oli parteil ja valitsusel tähtis ülesanne – uue nõukogude inimese kasvatamine ning venestamine. Seda oli alustatud koolides lastele esimeses klassis venekeelsete lausete tuupimisega. Vanemad pidid lause ette lugema ja laps pidi selle pähe õppima. Olen seda ise kogenud ja need laused, mida oma pojale õpetasin, on mul tänaseni peas. Eestlased tundsid, et kõik eestimeelne oli ohus, seda taheti pikkamööda meilt ära võtta, rahvas koondus, et vas-

tusurvet avaldada. Nüüd 20 aastat hiljem nendele sündmustele tagasi vaadates mõistame, et tollal ka tühisena näiv rahvuslik omaalgatus oli raske tee, mis lõpuks viis võiduni. Eestlane suutis üle olla nõukogude võimu poolt juhitud venestamisest ja haarata selles tõrjevõitluses initsiatiivi, nagu on kombeks öelda males, ja viia partii 1991. aastal võidukalt lõpule.

Allikad ja kirjandus

VLMA = Viljandi Maa-arhiiv.

VM = Viljandi Muuseumi kogu.

Malle Londoni suulised andmed.

Aleksander Sepa suulised andmed.

Kodulinn Viljandi. 1983. 700. aastapäevale pühendatud artiklite kogumik.

Koostaja ja vastutav toimetaja Jaan Eilart, Tallinn.

Viljandi läbi aegade. 1983. Kodulookirjanduse nimestik. Viljandi.

Tee Kommunismile 1983.

VILJANDI 700

Ülo Stöör

Viljandi celebrated its 700th Anniversary in 1983. It was the initiative of local people, not a routine ordered by the Communist Party. In Estonian SSR official Russianisation was on the way. Estonian language was being driven out, the national past was denied and Estonians were “melted” into the “Soviet nation”. The legal activities of the intelligentsia were at that time directed against Russianisation, by emphasising self-identity, dignity and the heritage of the past. Proceeding from these principles also the celebration of the town’s anniversary was planned. In 1983 all the Song and Dance Festivals, exhibitions and newspaper articles on history carried the symbols of the anniversary and were dedicated to it. A science conference was organised to celebrate the anniversary. Well-known researchers took part in it, the conference speeches were published in a book on the opening day of the conference.